

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ปีพุทธศักราช 2561 เป็นปีที่กรุงธนบุรีครบ 250 ปีแห่งการเปลี่ยนผ่านจากกรุงศรีอยุธยา มากรุงธนบุรีสู่กรุงรัตนโกสินทร์ “กรุงธนบุรี” หรือชื่อเต็มว่า “กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร” จากประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่าเมื่อวันเสาร์ขึ้นสี่ค่ำ เดือนยี่ ปีกอ พุทธศักราช 2309 พระยาวชิรปราการ หรือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกไพร่พลตีฝ่าวงล้อมทหารพม่า ออกมุ่งหน้าทางตะวันออก และได้ไปตั้งมั่นที่เมืองจันทบุรีได้หัวเมืองตะวันออกเป็นพวก หลังจากเตรียมเรือและไพร่พล พ.ศ.2310ก็ทรงยกทัพเรือจากจันทบุรีมาทางน้ำเข้าตีค่ายพม่าที่ธนบุรีแล้วเข้าไปตีค่ายโพธิ์สามต้นได้ในวันรุ่งขึ้น กู้เอกราชของทางศรีอยุธยาคืนมา สรุปรจากพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับหมอบรัดเลย์ (ศรีนิลน้อยบุญแนว, 2551, น. 31-32) ได้ดังนี้ “เมื่อเจ้าตากตีค่ายโพธิ์สามต้นได้แล้ว ได้สำรวจดูปราสาทพระราชวังในกรุงศรีอยุธยาจนทั่ว เห็นปราสาทและตำหนักใหญ่น้อยที่ข้างหน้า ข้างใน และอ่าวสาบบ้านเรือนทั้งปวงในกรุงนั้นเพลิงไหม้เสียหาย ก็ทรงพระสังเวช ดำริจะกระทำปฏิสังขรณ์บำรุงขึ้นให้ปกติดีดังแต่ก่อน แล้วจะรวบรวมไพร่ฟ้าประชาราษฎร์และสมณพราหมณาจารย์เข้ามาอยู่ในพระนครตามเดิม หลังจากทรงพระสุบินนิมิต ตอนเช้าจึงตรัสชักชวนขุนนางไปสร้างเมืองธนบุรีกันเถิด แล้วตรัสสั่งให้เลิกกองทัพ กวาดต้อนราษฎรและสมณพราหมณาจารย์ทั้งปวงกับทั้งโบราณวัตถุสิ่งของซึ่งยังเหลืออยู่นั้น ก็เสด็จกลับลงมาตั้งอยู่ในเมืองธนบุรีแล้วให้ปลูกสร้างพระราชวังและพระตำหนักข้างหน้าข้างใน ใหญ่น้อยทั้งปวง”

กรุงธนบุรีเป็นราชธานีของไทย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นบรมกษัตริย์ผ่านพิภพเสมา ณ กรุงธนบุรี เมื่อปีชวด พ.ศ.2311 ช่วงที่พระองค์ทรงครองราชย์สมบัติตลอดระยะเวลา 15 ปี ทรงสร้างบ้าน แปรเมือง กอบกู้เศรษฐกิจการเมือง การพระศาสนา และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กับการทำสงครามกับคนไทยกับคนพม่าเพื่อสร้างชาติไทยขึ้นมาใหม่ได้อีกครั้ง

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2557, 25 มิ.ย.) มีความเห็นว่า อันที่จริงจากข้อจำกัดในความสำเร็จอันมากมาย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมหาราชทรงอุทิศสาคอบกู้รวบรวมและฟื้นฟูงานศิลปกรรม จึงกล่าวได้ว่าเป็นการสืบสานศิลปกรรมสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา มิให้ขาดสายไว้ได้ช่วงหนึ่ง ศิลปะกรุงธนบุรีนั้น สร้างจากช่างกรุงศรีอยุธยาที่อพยพมา จึงนำรูปแบบของศิลปกรรมในสมัยนั้น ติดมาด้วย ส่งผลให้ศิลปกรรมกลับมาเจริญรุ่งเรืองและเป็นสมบัติให้สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้สืบทอด ดังนั้นการศึกษาถึงศิลปกรรมแห่งกรุงธนบุรี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

เราอาจพิจารณาเห็นความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปกรรมสมัยกรุงธนบุรีได้จากโคลงยอพระเกียรติโดย นายสวน มหาตเล็ก (2462, น. 4-5) ผู้ที่มีชีวิตร่วมสมัยนั้น ที่ว่า

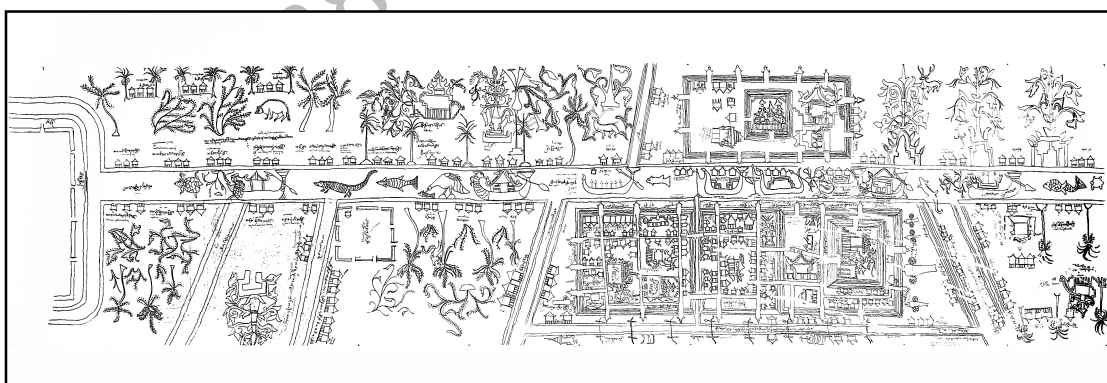
๑ ภูมิสถานที่สถิตย์ให้	ไชยสถาน
พ่างพิชณุกรมชำนาญ	เศกสร้าง
ราชวังมุขพิมาน	มูลเกิด มีนา
เรือนรัตน์ซ้ายขวากว้าง	เพียบพื้นภูวตล ฯ
๑ มีฉนวนขนานน้ำพวง	ชนิดแพ
เป็นที่ลานสมรแล	ล่อฟ้า
โรงทองพระลานแด	ดูล่ง่าน พระเอย
โรงพระอาภรณ์อ้า	รำรื้อฤถึง ฯ
๑ โรงสรรพยุทธไว้	ศาสตรา
โรงอักษะคเซนทรา	เพริศแพรว
โรงสุธรรมพิพากษา	คติราชฎรแฮ
โรงพระโอสถแผ้ว	โรคให้มลายหาย ฯ
๑ พระคลังทวาทศท้วน	โกศ
สมบัติหมื่นหมายมี	มากพร้อม
ศาลามาตยมนตรี	เตรียมเฟ่า
ทิมกระท่อมพลล้อม	รอบรั้ววังใน ฯ
๑ ป้อมค่ายคูเขื่อนชั้น	ปรากฏ
ในนอกวังเวียงสถาน	ท่านไท้
หอรบวิชัยชาญ	เรียงรอบ
สบสรรพาวุธไว้	ผดบเปื้องบทศรี ฯ
๑ ดุจดุจเธอเทพแท้	นฤมิตร
ถาวิชณุกรมปลิต	จากฟ้า
ถ่อมถวายพระบรมสิทธิ์	ทรงเดช
เลอวิไลงามหล้า	เลิศล้ำบุญสนอง ฯ

จากโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีที่นายสวนมหาตเล็กแต่ง จะเห็นถึงบ้านเมืองสมัยนั้นมีความเจริญด้านศิลปกรรมที่กล่าวถึงพระราชวังมุขพิมาน บ้านเรือนแพ โรงทอง โรงพระอาภรณ์ โรงเก็บศาสตราวุธ โรงช้างโรงม้า โรงศาลพิพากษา โรงยา ท้องพระคลัง ป้อมค่าย อันจุดตั้งเทพเทวา ได้นฤมิตรสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะสร้างกรุงธนบุรีตามขนบประเพณี

โบราณและสวยงามดังปรากฏในนิราศกวางตุ้งหรือนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีนตอนหนึ่งของหลวงนายศักดิ์ ที่ว่า

๑ แรกราชดำริตรองถวิล จะเหยียบพื้นปถิทินให้งามสนาม
จะสร้างสรรคั่งสวรรคค์ที่เรืองงาม จึงจะงามมังกุฎยอุยา

จากแผนที่กรุงธนบุรีซึ่งเป็นแผนที่ที่เขียนโดยสายลับพม่าผู้ลอบเข้ามาสืบราชการและค้นหาที่ตั้งของสถานที่สำคัญของไทยในปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพื่อหาช่องทางเข้ามาโจมตีไทย แล้วได้ส่งแผนที่ฉบับนี้กลับไปยังพม่า ซึ่งแผนที่ฉบับนี้ได้ตกทอดมาเป็นสมบัติของวัดแห่งหนึ่งในพม่าอาจารย์ ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้นำพิมพ์เขียวของแผนที่ฉบับนี้มาเปิดเผย ซึ่งได้จากศาสตราจารย์ หม่อม หม่อม ทิน เพื่อนชาวพม่าเมื่อพิจารณาแผนที่ฉบับนี้ได้แสดงถึงที่ตั้งของพระราชวังเดิม แม่น้ำ ลำคลอง ป้อมปราการ วัด หมู่บ้านของชาวต่างชาติ เขตพระราชฐานชั้นใน หรือวังหลวง บ้านพระยาจักรี เจ้าเมืองบางกอก ท่าขึ้นวังประตูถือน้ำพิพัฒน์สัตยา (น้ำสาบาน) โรงเก็บข้าวเปลือก โรงทำปิ่น โรงทำทอง โรงช่างสำคัญ บ้านหัวหน้าชาวจีน (พระยาราชเศรษฐี) บ้านช่างหล่อ บริเวณวัดเฉลิมพระเกียรติ (มีป้อมค่ายทหาร) จากแผนที่สายลับพม่า จะเห็นได้ว่ากรุงธนบุรีมีความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปกรรม ด้านสถาปัตยกรรมมากพอสมควร แม้มีระยะเวลาสร้างเมือง 15 ปี จะพบเห็นทั้งพระราชวัง วัด บ้าน โรงช่างอันเป็นงานศิลปกรรมที่ปรากฏในยุคสมัยนั้น

ภาพที่ 1 แผนที่กรุงธนบุรีที่เขียนโดยสายลับพม่า

ที่มา : มุลินีอิฐนุรักษ์โบราณสถานในพระราชวังเดิม กองทัพเรือ (2545), น. 29

“ลู่ศักราช 1130 ปีจอสัมฤทธิ์ศก ครั้นปีเอกศก (พ.ศ.2322) ดำรัสให้พระยามหากษัตริย์ศึก เป็นจอมทัพ ไปกระทำแก่กรุงสัตตนาคนหุตได้ จึงอัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตลงมา ณ กรุงธนบุรี พระเจ้าอยู่หัวให้แต่งโรงรับเสด็จขึ้นประดิษฐานไว้ ณ ข้างพระอุโบสถวัดแจ้ง แล้วก็กระทำมหันตสักการสมโภชเป็นอันมาก”(ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), (2506, น. 98-99)

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบข่าว จึงโปรดฯให้สมเด็จพระสังฆราช และพระราชอาคันตุกะทั้งปวงยกขบวนไปรับจนถึงเมืองสระบุรี พร้อมทั้งโปรด ฯ ให้จัดขบวนเรือเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปรับด้วยพระองค์เองที่ปากเกร็ด รวมเป็นขบวนเรือทั้งสิ้น 246 ลำ แห่เข้ามายังกรุงธนบุรีแล้ว อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ชั่วคราว ณ โรงที่สร้างถวายเป็นใหม่ข้างพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม ภายในเขตพระราชฐาน ซึ่งภายหลังเรียกกันว่า โรงพระแก้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯให้จัดงานพระราชพิธีสมโภชเฉลิมฉลองพระแก้วมรกตด้วยมหรสพการแสดงต่างๆทั้งสองฝั่งลำน้ำเจ้าพระยาเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน

งานสมโภชในครั้งนั้นแสดงถึงความศรัทธาในพระพุทธรูป และเป็นการฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมไทยครั้งสำคัญเกี่ยวกับนาฏศิลป์และการละครในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังจะเห็นได้จากการให้มีการจัดมหรสพมโหรีทั้งการแสดงจากโรงละครหลวง ละครผู้หญิงของเจ้านคร รวมทั้งละครนอกคณะอื่นๆของเอกชนอย่างครึกครื้น ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากที่ทรงเอาพระทัยใส่ ด้วยการฟื้นฟูศิลปะการละครที่เคยรุ่งเรืองในสมัยกรุงศรีอยุธยาให้ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ เช่น เมื่อคราวลงไปปราบชุมนุมเจ้านครใน พ.ศ.2312 ได้ทรงนำละครผู้หญิงของเจ้านครขึ้นมาเป็นครูฝึกหัดร่วมกับพวกละครที่ทรงรวบรวมได้จากที่อื่น ตั้งเป็นละครหลวงขึ้นโดยยึดแบบฉบับการละครของกรุงศรีอยุธยา ทั้งยังได้ทรงพระอุตสาหะพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ ด้วยพระองค์เองถึง 5 ตอน เพื่อให้คณะละครหลวงได้นำไปฝึกหัดสำหรับออกแสดง (มูลนิธิอนุรักษ์โบราณสถานในพระราชวังเดิม, 2543, น. 114)

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้มีการบูรณะซ่อมแซมโบสถ์ สร้างกุฏิ วัดต่าง ๆ จำนวนมาก แต่มิได้มีการสร้างวัดขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะ จากบันทึกรายวันเกี่ยวกับการเดินทางจากอินเดียสู่สยามและมะละกาใน พ.ศ.2322 (ค.ศ.1779) โดย ดอกเตอร์ เจ. จี. เคอนิกซ์ (Dr.J.G. König) ซึ่งแปลและเรียบเรียง โดย นันทนา วราเนติวงศ์ (2560, 104) ได้กล่าวถึงวัดซึ่งยังไม่ทราบชื่อว่า “ข้าพเจ้าเดินทางไปถึงวัดแห่งหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์เมื่อปีที่แล้ว มีภาพเขียนขนาดต่าง ๆ จำนวนมากประดับประดาบนผนังและเสาทุกต้น มีเสา 2 แถว ๆ ละ 6 ต้น ภาพทั้งหลายนั้นเป็นภาพขบวนเรือ และมีอยู่หลายฉากที่แสดงให้เห็นความหรรษาโอ้อ่าขององค์พระเจ้าแผ่นดิน ราชรถและสิ่งอื่น ๆ รอบ ๆ นั้นมีช่องลึกละหลายช่องสูงประมาณ 1 ฟุต เรียงกันอยู่ 1 แถว และในช่องเหล่านั้นตั้งพระพุทธรูปปางประทับนั่งมีรูปเคารพอื่นตั้งอยู่อีก 2 องค์ ...”

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมอีกด้านที่ปรากฏในประวัติศาสตร์คือ การต่อเรือ เจริญมากเพราะมีการต่อเรือรบ เรือสำเภา ตลอดจนเรือกระบวนไว้ใช้ในราชการเป็นจำนวนมากมีการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก อาทิ พระราชวัง ป้อมปราการ กำแพงพระนคร พระอารามต่าง ๆ ลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยนี้ล้วนสืบทอดมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เท่าที่ยังปรากฏเค้าเดิมในปัจจุบัน ได้แก่ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ กำแพงพระราชวังเดิม พระตำหนักท้องพระโรง และพระตำหนักแก่งคูในพระราชวังเดิมที่ได้รับอิทธิพลการก่อสร้างมาจากจีน พระอารามทั้งในพระนครและหัวเมืองที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในรัชกาลนี้ล้วนแต่ได้รับการบูรณะใหม่ในรัชกาลต่อมาเช่นกัน ส่วนที่ยังแสดงลักษณะศิลปกรรมสมัยกรุงธน ได้แก่ พระอุโบสถและพระวิหารน้อย วัดอรุณราชวรารามพระอุโบสถและพระวิหารเดิมวัดราชคฤห์ พระอุโบสถเดิมวัดอินทารามตำหนักแดง วัดระฆังโฆสิตาราม และพระอุโบสถวัดหงส์รัตนาราม งานหัตถกรรมหรืองานประณีตศิลป์ชิ้นสำคัญสมัยนี้ ได้แก่ ตู้พระไตรปิฎกลายรดน้ำในหอนวชิรญาณที่ได้จากวัดต่าง ๆ และงานจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมสมัยธนบุรี อาจดูได้จาก ตำราภาพไตรภูมิ (ฉบับหลวง) เป็นสำคัญ

ศิลปกรรมไทยสมัยกรุงธนบุรี เป็นศิลปกรรมประเภททัศนศิลป์ (Visual Arts) เช่น สถาปัตยกรรม (Architecture) ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร พระตำหนัก ซึ่งสถาปัตยกรรมดังกล่าวเป็นที่รวมศิลปกรรมไทยหลากหลายประเภทที่ทรงคุณค่าทางสุนทรียภาพ ที่สร้างสรรค์ขึ้นตามแบบแผนของช่างไทยสมัยโบราณ

นอกจากศิลปกรรมดังกล่าว ยังมีศิลปะประเภทประณีตศิลป์อันงดงาม ทั้งศิลปะการเขียนภาพลายรดน้ำบนตู้พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นศิลปหัตถกรรมที่ล้ำค่าหาชมได้ยากยิ่ง ซึ่งผลงานศิลปกรรมที่วิจิตรงดงามดังกล่าวควรที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนไทยได้มีโอกาสรับรู้ ได้มีโอกาสชื่นชมในความสามารถทางทักษะศิลปะ ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของบรรพบุรุษไทยในอดีต โดยการชื่นชมในลักษณะเชิงประจักษ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์ ที่ให้ความชัดเจน รวดเร็ว รวมทั้งเป็นการจุดประกายความสนใจให้กับเยาวชน ให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในผลงานศิลปกรรมที่ล้ำค่าด้วยสุนทรียภาพอันเกิดจากฝีมือของศิลปินไทยโดยแท้จริง

ทองเจือ เขียดทอง ฉลอง สุนทรนนท์ และสมัชชา อภิสิริสุขสันติ (2558, น. 78) วิจัยเรื่อง สารานุกรมศิลปกรรมกรุงธนบุรีสำหรับเยาวชน ฉบับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์พบว่า เนื่องด้วยกรุงธนบุรีเป็นราชธานีอยู่เพียงระยะเวลา 15 ปีและในช่วงนั้นอยู่ระหว่างการสร้างบ้าน แปงเมือง แต่ก็ได้สร้างสรรค์ศิลปกรรมไว้เป็นมรดกของชาติจำนวนหนึ่ง ช่างศิลป์บางส่วนเป็นบุคคลร่วมสมัยกับกรุงศรีอยุธยา ทำให้การกำหนดแบบอย่าง (Style) อย่างชัดเจนนั้นทำได้ยาก พอสรุปได้ว่า ศิลปกรรมกรุงธนบุรีนั้นถือเป็น “ศิลปกรรมเพื่อชีวิตและบ้านเมือง” ที่ยังคงชนบความเป็นไทยมีการพัฒนาต่อยอดให้แตกต่างออกไปก็ด้วยข้อจำกัดของเหตุการณ์บ้านเมือง วัสดุ อุปกรณ์ ทุนทรัพย์ ทำให้ผลงานมีความเรียบง่ายตรงไปตรงมา ได้รับแบบแผนจากสมัยกรุงศรีอยุธยา นำมาสร้างไว้เพื่อสร้างชาติ และ

ส่งผลเชื่อมต่อเป็นฐานให้ศิลปะกรุงรัตนโกสินทร์และพบว่าศิลปะกรรมกรุงธนบุรีครบทุกแขนง คือ 1) จิตรกรรม 2) ประติมากรรม 3) สถาปัตยกรรม 4) วรรณกรรม 5) ดนตรี นาฏศิลป์และการแสดง 6) ประณีตศิลป์ และศิลปะประยุกต์ 7) ศิลปะสมัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับกรุงธนบุรี

แต่น่าเสียดายที่ในสภาพปัจจุบัน ศิลปกรรมสมัยกรุงธนบุรีที่ล้ำค่าขาดการรวบรวมและขาดการจัดแสดงเพื่อเผยแพร่ให้กว้างขวาง คนไทยที่ขาดโอกาสการเรียนรู้ซึ่งมีอยู่มากมายทั่วประเทศ ทั้งนี้เพราะ ศิลปกรรมดังกล่าว เป็นศิลปกรรมที่กระจายอยู่กับที่ตั้งตามวัดต่าง ๆ ในส่วนของศิลปวัตถุและศิลปโบราณสถาน รวมทั้งเนื้อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมสมัยกรุงธนบุรี ก็จะไม่ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุ พงศาวดาร ซึ่งเป็นสื่อที่ยากต่อการให้เยาวชนได้มีโอกาสรับรู้ หรือเรียนรู้ ที่มีแสดงอยู่บ้างคือที่มูลนิธิอนุรักษ์โบราณสถานในพระราชวังเดิมซึ่งเป็นองค์กรที่เข้ามาบูรณะโบราณสถานที่อยู่ภายในพระราชวังเดิม (พระราชวังกรุงธนบุรี) และเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ให้นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้าเที่ยวชมและศึกษาหาความรู้ แต่อยู่ในพื้นที่เฉพาะของกองทัพเรือ บ้างก็มีในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติและหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจ จึงสมควรรวบรวมจัดแสดงนิทรรศการขึ้น

นิทรรศการ (Exhibition) โดยทั่วไปหมายถึงการนำเอาภาพถ่าย ภาพเขียน สติติ แผนภูมิ หรือวัสดุกราฟิกอื่น ๆ ได้แก่ ของจริง หุ่นจำลอง โสตทัศนอุปกรณ์บางประเภท มาจัดแสดงพร้อมคำบรรยายประกอบ การจัดแสดงนิทรรศการคือ การให้การศึกษารูปแบบหนึ่งด้วยการแสดงงานให้ชม อาจมีผู้บรรยายให้ฟังหรือไม่ก็ได้ ประกอบด้วยของจริง สิ่งจำลอง ภาพถ่าย และแผนภูมิสิ่งของต่าง ๆ ที่นำออกมาแสดง แต่การจัดเตรียมต้องจัดอย่างมีระเบียบเรียบร้อย ดูง่าย คำนึงถึงความงามชัดเจน รวมทั้งก่อให้เกิดความรู้ช่วยให้ผู้ดู มีความเข้าใจข้อมูลโดยใช้ข้อความสั้น ๆ อธิบายประกอบ เป็นการสื่อความหมายสองทาง (Two-Way Communication) ระหว่างสถาบันผู้จัดนิทรรศการกับประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายที่มาชม (วัฒนะ จุฑาวิภาต, 2542, น. 1-2)

สิ่งที่คนรุ่นใหม่จะเข้าถึงได้ดีคือการจัดนิทรรศการดิจิทัลเป็นการรวบรวมงานศิลปกรรมทั้งที่เป็นภาพถ่าย ภาพวิดีโออินโฟกราฟิก ประกอบเสียง การบรรยาย และเสียงดนตรี ผลิตเป็นสื่อดิจิทัลเพื่อจัดแสดงผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

ประกอบกับในปัจจุบันรัฐบาลได้ตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิรูปประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2558 คณะรัฐมนตรี ได้ลงมติมอบหมายให้กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ร่วมกับกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จัดทำแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ของประเทศ เพื่อเป็นกรอบแนวทางการดำเนินการตามนโยบายเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลของรัฐบาลให้เกิดการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยและหลากหลายมาเปลี่ยนเป็นวิธีการดำเนินธุรกิจ การดำเนินชีวิตของประชาชน สอดคล้องกับการจัดการศึกษายุคประเทศไทย 4.0 ต้องนำเอาหลักการเกี่ยวกับเศรษฐกิจ

สมัยใหม่ที่ตรงตามความสนใจที่มีชีวิตบนโลกไซเบอร์ ทุกวันนี้โลกกำลังก้าวสู่ยุคสังคมดิจิทัล (Digital Economy) ชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมเริ่มคุ้นเคยกับการใช้ระบบสื่อสารข้อมูล คอมพิวเตอร์ และระบบสารสนเทศ (IT) ซึ่งเข้ามาอำนวยความสะดวกให้ชีวิตอย่างไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งทิศทางและแนวโน้มการใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยนั้นมีแนวโน้มเพิ่มสูงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากรายงานผลสำรวจสถิติการสำรวจพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยปี 2560 โดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมพบว่าคนไทยทุกกลุ่มอายุมีแนวโน้มใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้น โดยร้อยละ 61.1 มีการใช้งานอินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นจากเดิมถึง 3 ชั่วโมง และการทำกิจกรรมผ่านอินเทอร์เน็ตมากกว่าร้อยละ 50 จะใช้ระบบ Online แทบทุกรายการ และกลุ่มผู้ที่ใช้งานอินเทอร์เน็ตมากที่สุด ผู้ที่มีช่วงอายุระหว่าง 17-36 ปี มีการใช้อินเทอร์เน็ตโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 7 ชั่วโมง 12 นาทีต่อวัน ทั้งวันทำงานและวันหยุด ซึ่งมีการใช้พลังงานแห่งระบบสารสนเทศ (IT) ในการเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ ทำให้เกิดการสื่อสารโต้ตอบสองทางอย่างทั่วถึง จะสร้างให้เกิดการเรียนรู้ของสังคมโดยพร้อมเพียงกันทั้งระบบ ลดช่องว่างระหว่างความคิด สร้างความรู้ความเข้าใจ อีกทั้งยังเพิ่มโอกาสและความเท่าเทียมจากการเรียนรู้สำหรับผู้ที่อยู่ในที่ชุมชนห่างไกล ในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ผ่านนิทรรศการดิจิทัลนี้ได้อีกด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและออกแบบนิทรรศการดิจิทัลศิลปกรรมกรุงธนบุรีเป็นการจัดแสดงที่น่าสนใจทั้งภาพศิลปกรรมในลักษณะภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว กราฟิก คำบรรยาย คำอธิบาย รวมทั้งมีเพลงประกอบที่เหมาะสมกลมกลืน ให้ผู้สนใจได้รับรู้ผ่านสื่อออนไลน์ในช่วงเวลาที่รวดเร็ว มีความชัดเจน จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้ศิลปกรรมสมัยกรุงธนบุรี อันจะส่งผลทางอ้อมให้เกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ศิลปกรรมของชาติให้เกิดแนวคิดสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่นอกจากรักษาบ้านเมืองไว้ให้แล้วยังสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมเป็นมรดกไว้ถึงประชาชนในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมกรุงธนบุรีและศึกษาแนวความคิดในการออกแบบนิทรรศการดิจิทัลศิลปกรรมกรุงธนบุรี
2. ศึกษารูปแบบการออกแบบนิทรรศการดิจิทัลศิลปกรรมกรุงธนบุรี
3. ศึกษาความพึงพอใจและข้อเสนอแนะจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) นิทรรศการดิจิทัลศิลปกรรมกรุงธนบุรี

ขอบเขตของโครงการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้แบ่งขอบเขตการวิจัยเป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้ คือ

1.ด้านประชากร

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านศิลปกรรมสมัยกรุงธนบุรี

1.1.1 เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ เอกสารชั้นต้น เช่น เอกสารตัวเขียน สมุดไทยต่าง ๆ จดหมายเหตุ พระราชพงศาวดาร และบันทึกความทรงจำและเอกสารชั้นต้นที่นำมาพิมพ์ซ้ำในโอกาสต่าง ๆ

1.1.2 เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารงานวิจัย เอกสารประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี หนังสือประวัติศาสตร์

1.1.3 ผลงานศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ ในสมัยกรุงธนบุรี ที่พบหลักฐานอยู่ในพระราชวัง วัด พิพิธภัณฑสถานต่างๆในประเทศและต่างประเทศ

1.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษารูปแบบนิทรรศการดิจิทัลศิลปกรรมกรุงธนบุรี ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 20 ท่าน

1.3 กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษาความพึงพอใจ ได้แก่ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ผ่านเว็บไซต์นิทรรศการดิจิทัลศิลปกรรมกรุงธนบุรีที่จัดทำขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคม 2561

2.ด้านเนื้อหา

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเนื้อหาทั้งในด้านการจัดนิทรรศการดิจิทัลที่น่าสนใจทั้งภาพศิลปกรรมในลักษณะภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว กราฟิก คำบรรยาย คำอธิบาย รวมทั้งมีเพลงประกอบที่เหมาะสมกับศิลปกรรมกรุงธนบุรีครบแขนงต่าง ๆ คือ 1) จิตรกรรม 2) ประติมากรรม 3) สถาปัตยกรรม 4) วรรณกรรม 5) ดนตรี นาฏศิลป์และการแสดง 6) ประณีตศิลป์และศิลปะประยุกต์ทั้ง 6 แขนงข้างต้น โดยจัดแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ 1) กลุ่มศิลปกรรมในอาณาจักรหรือราชสำนัก 2) ศิลปกรรมในศาสนจักร 3) ศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน แล้วนำเสนอตามแนวความคิดที่ได้จากการศึกษา

3.ด้านพื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ศึกษาความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมกรุงธนบุรี ในเขตกรุงเทพและปริมณฑล จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี พระนครศรีอยุธยา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด เพื่อใช้ในการศึกษาภาคสนาม

4. ด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาทางด้านศิลปกรรมในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานีช่วงเวลา 15 ปี พ.ศ.2310-2325 และช่วงเวลาที่เกี่ยวเนื่อง

โดยผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 12 เดือน

ข้อจำกัดในงานวิจัย

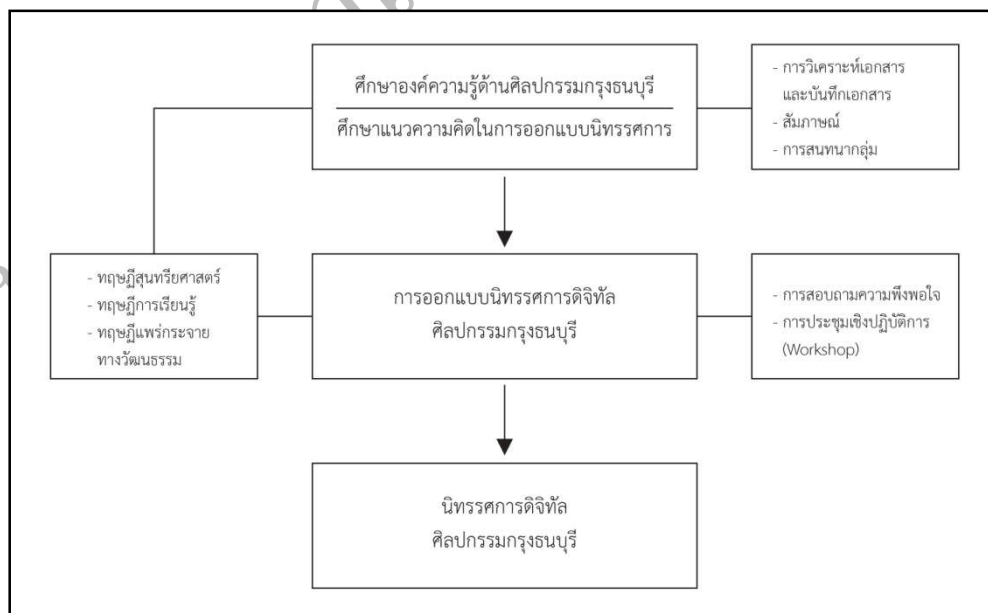
1. ข้อจำกัดด้านเนื้อหา การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลป์โดยเฉพาะศิลปะกรุงธนบุรีมีข้อมูลที่จำกัด ในการศึกษาไม่อาจระบุได้ชัดเจนจึงกำหนดตามข้อมูลที่มี แต่หากในอนาคตที่มีข้อมูลชัดเจนก็อาจเปลี่ยนแปลงได้

2. ข้อจำกัดเชิงพื้นที่ ผู้วิจัยไม่สามารถศึกษาให้ได้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งประเทศ ด้วยข้อจำกัดงบประมาณและการเดินทาง

ทฤษฎีและกรอบแนวคิดของการวิจัย

ตัวแปรที่ศึกษาหรือกรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่องนิทรรศการดิจิทัลศิลปกรรมกรุงธนบุรี (Digital Exhibition of Thonburi's Arts) มีกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิทรรศการดิจิทัล หมายถึงสื่อการจัดแสดงที่น่าสนใจทั้งภาพศิลปกรรมในลักษณะภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว กราฟิก 2 มิติและ 3 มิติพร้อมคำบรรยาย คำอธิบาย รวมทั้งมีเพลงประกอบที่เหมาะสมกลมกลืน ให้ผู้สนใจได้รับรู้ผ่านช่องทางออนไลน์

ศิลปกรรมกรุงธนบุรี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความงาม การใช้สอยและความเชื่อใน 6 ด้าน คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม การแสดง และหัตถกรรม หรือประณีตศิลป์ที่สร้างสรรค์ขึ้นในช่วงที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานีของไทย พ.ศ.2310-2325 อันแสดงถึงสังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ในสมัยกรุงธนบุรี และที่เกี่ยวข้อง

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. เกิดองค์ความรู้ด้านศิลปกรรมในสมัยกรุงธนบุรี ในรูปแบบนิทรรศการดิจิทัล
2. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรีมูลนิธิ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีนิทรรศการดิจิทัลศิลปกรรมกรุงธนบุรีไว้เผยแพร่ต่อสาธารณชนและหน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์
3. ผู้ชมนิทรรศการดิจิทัลได้รับองค์ความรู้ศิลปกรรมสมัยกรุงธนบุรี ในลักษณะสื่อดิจิทัลที่เข้าถึงง่ายเกิดแนวคิดสำนึกในความสำคัญพระมหากษัตริย์ที่นอกจากรักษาบ้านเมืองไว้ให้แล้วยังสร้างสรรค์ศิลปกรรมและวัฒนธรรมเป็นมรดกไว้ให้ภาคภูมิใจ
4. เป็นโครงการที่มีส่วนร่วมในการฉลองการสถาปนากรุงธนบุรีครบรอบ 250 ปี